

СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА ДІЯЛЬНОСТІ БАЛЕТМЕЙСТЕРА-ПЕДАГОГА

Пархоменко О. М.

У статті розглядається сутність та структура діяльності балетмейстера-педагога у системі вищої педагогічної освіти, розкривається зміст її основних компонентів.

Ключові слова: діяльність, балетмейстерська діяльність, сутність, структура діяльності, балетмейстер-педагог.

В статье рассматривается сущность и структура деятельности балетмейстера-педагога в системе высшего педагогического образования, раскрывается содержание её основных компонентов.

Ключевые слова: деятельность, балетмейстерская деятельность, сущность, структура деятельности, балетмейстер-педагог.

The article elucidates the essence and structure of the teacher-choreographer's work in the system of higher pedagogical education and reveals the content of its main components.

Key words: work, choreographer's work, essence, structure of activity, teacher-choreographer.

Проблема балетмейстерської підготовки майбутніх педагогів-хореографів здавна привертала і продовжує привертати увагу багатьох учених і практиків хореографічного мистецтва (Р. Захаров, І. Смирнов, А. Кривохижа, В. Шевченко, О. Голдрич, Б. Колногузенко, С. Забрєдовський та ін.). У їхніх працях розглянуто питання організації і змісту балетмейстерської діяльності, розвитку творчих якостей майбутніх хореографів у системі професійної підготовки, методики роботи з різновіковими хореографічними колективами тощо. Однак багато важливих питань щодо означеної проблеми залишилися поки що за межами наукового розгляду. Це визначило **завдання статті** – розкрити сутність та структуру діяльності балетмейстера-педагога у системі вищої педагогічної освіти.

У філософському розумінні **діяльність** – це процес, у ході якого людина творчо перетворює природу, роблячи тим самим себе суб'єктом діяльності, а освоювані ним явища природи – об'єктом [7, с. 55].

Психологи стверджують, що **діяльність** це – специфічна форма свідомого, цілеспрямованого, активного ставлення до навколишньої дійсності для її доцільної зміни і перетворення [5, с. 53].

Вчені виділяють такі види діяльності, як пізнавальна, творча, наукова, мистецька. Особливості кожного виду діяльності визначається предметом, метою, мотивом, процесом, дією, а також умовами діяльності та засобами досягнення результату.

О. Леонт'єв вважає, що предметом діяльності є її дійсний мотив, де під мотивом розуміють предмет речовий або ідеальний, який спонукає і спрямовує на себе діяльність. При цьому предмет діяльності виступає двояко: первинно – у своєму незалежному існуванні, як такий, що підкоряє собі і перетворює діяльність суб'єкта, вторинно – як образ предмета, як продукт психічного відображення його властивостей, яке здійснюється в результаті діяльності суб'єкта й інакше здійснюватися не може. Уже в самому зародженні діяльності і психічного відображення виявляється їх предметна природа [3, с. 70].

Одним із видів діяльності є діяльність мистецька. Для здійснення подібної діяльності людині необхідна певна сукупність творчих потенцій, мистецьких здібностей, обдарувань, серед яких найвищим ступенем є талант. Крім здатності суб'єкта до мистецької діяльності, йому потрібні знання, які дозволять зрозуміти систему виразних засобів того чи іншого виду мистецтва, уміння та навички, що сприятимуть реалізації тих художніх завдань, які він перед собою ставить.

На думку М. Кагана, мистецька діяльність за своїм змістом є новою діяльністю, яка складається з усіх означених елементів, але не розкладається на структурні компоненти. Вона відбувається тоді, коли об'єктивна реальність переосмислюється творчим суб'єктом (митцем) і перетворюється ним на художню реальність за законами певного виду мистецтва [5, с. 325].

Мистецька діяльність балетмейстера є чільною серед проблем хореографічної культури. У ній найповніше віддзеркалюються найсуттєвіші художні тенденції і напрямки розвитку, стильові, жанрові й естетичні аспекти складного, часто внутрішньо суперечливого поступу хореографії та балетного театру в контексті європейського і світового сценічного мистецтва.

Процес становлення і розвиток хореографічного мистецтва відображають танці, створені народом у певний історичний період. Вони дійшли до нас завдяки зусиллям фольклористів і є матеріалом для дослідження науковців. Відомо, що записаний у народі танець є джерелом нових цікавих розробок балетмейстерів як народної, класичної, так і сучасної хореографії.

Балетмейстерська діяльність у сучасному розумінні почала формуватись у XVI ст. Слово "балетмейстер" з німецького *balletmeister* означає – "майстер, автор танцю, режисер-постановник концертних номерів, хореографічних сцен". Творчість балетмейстера – те саме, що творчість композитора або поета, відмінність лише в тому, що кожний з них створює задум, користуючись мовою свого мистецтва.

Видатні балетмейстери минулого у своїй теоретичній і практичній діяльності надавали великого значення драматургії, пошукам шляхів найбільш органічного розкриття сюжету, образів дійових осіб. Вони прагнули пов'язати мистецтво хореографії з дійсністю, розповісти засобами хореографії про явища та проблеми реального життя, зробити свої постановки актуальними, повчальними, насиченими діями, у ході розвитку яких формувалися характери дійових осіб.

У книзі "Мистецтво балетмейстера" І. Смирнов стверджує, що перетворення суспільного життя, соціальні зміни проникають і в духовну сферу життя суспільства. Відтак, мистецтво балетмейстера кожної доби неодмінно несе на собі відбиток свого часу [6, с. 76].

Простежимо тенденції на конкретних прикладах, з конкретними історичними умовами, які вплинули на балетмейстерську діяльність і світогляд майбутнього педагога-хореографа.

Процес відновлення балетмейстерського мистецтва доби античності пов'язаний з добою Відродження, але справжній його розквіт починається у XVII ст., коли у Франції було створено Королівську академію танцю (*L'Academie royale de danse*), засновану в 1661 р. за вказівкою Людовика XIV. Академія складалась із ради, в яку входили 13 балетмейстерів (у той час – майстрів танцю). Академія танцю займалась кодифікацією придворних та характерних танців.

Соціально-економічна ситуація, що склалася в країнах Західної Європи у XVIII ст., позначилася і на розвитку мистецтва хореографії, визначаючи напрямок творчої думки багатьох передових балетмейстерів-педагогів. Початок доби Просвітництва ставив перед майстрами хореографії завдання відображати в своїх творах навколишню дійсність, прагнуло до природності, правдивості у мистецтві балетмейстера.

В. Пасютинська пише, що в Італії, Франції, Англії балетмейстери кожний по своєму шукали чітко виражену форму нового хореографічного твору, нові можливості танцювальної техніки, пантоміми, музики, сценічного та костюмного оформлення. З'явилися сміливі новатори – Дж. Уївер у Англії, Ф. Хільфердін у Австрії, італієць Г. Анджоліні та француз Ж. Ж. Новер [4, с. 14].

Хореографи кожної доби вносили свій внесок у формування балетмейстерського мистецтва, уточнюючи, розвиваючи та розширюючи досвід попередників. Представники кожного наступного покоління балетмейстерів створюють таку модель хореографічного твору, форма та структура якої допомагає автору ґрунтовно розкрити думки та почуття, що хвилюють сучасного балетмейстера-педагога.

У сучасному розумінні сутність підготовки до балетмейстерської діяльності полягає у розвитку творчих якостей майбутнього балетмейстера при створенні танцювальних композицій асоціативним мисленням, уміння втілити творчий задум шляхом засвоєння хореографічної культури, танцювальних образів, лексики та техніки танцю; засвоєнні співвідношення хореографічного мистецтва з іншими видами мистецтва.

Структура балетмейстерської діяльності висвітлена у працях сучасних дослідників з позиції естетики, мистецтвознавства, педагогіки і психології (Л. Андрощук, О. Бережна, П. Білаш, Ю. Герасимова, О. Жиров, Л. Каміна, А. Кривохижа, В. Нікітін, Т. Павлюк, В. Шевченко та ін.).

Загальновідомо, що під структурою розуміється спосіб закономірного зв'язку між складовими елементами певного явища, його внутрішня організація і сукупність істотних відношень між компонентами всередині цілого. Структура балетмейстерської діяльності педагога-хореографа складається з потреб, мотивів, цілей, завдань, дій, операцій. Будь-яка діяльність, починаючи з підготовки до неї і закінчуючи досягненням мети, здійснюється безліччю взаємопов'язаних дій. Дія – це елемент діяльності, в процесі якої досягається конкретна усвідомлена мета.

На думку Н. В. Гузій, мотив як усвідомлене спонукання до визначеної дії формується в міру того, як людина враховує, оцінює, зважає обставини і зі ставлення до них народжується мотив у його конкретному змісті. Це дозволяє нам розглядати професійно-педагогічну мотивацію як інтегративну основу зв'язку педагогічної діяльності й особистості балетмейстера-педагога, виходячи з розуміння особистісно-діяльнісної сутності педагогічного професіоналізму [2, с. 160].

Необхідно відзначити, що діяльність балетмейстера-педагога характеризується багатоаспектністю і визначає низку виконуваних ним функцій:

- 1) організаційно-управлінська (педагог-хореограф виступає організатором колективу і керує його функціонуванням);
- 2) постановча (керівник колективу є головним його балетмейстером-постановником, за винятком колективів, в яких працюють запрошені балетмейстери);
- 3) репетиторська (керівник хореографічного ансамблю здійснює репетиційний процес, виконуючи функції головного освітянина-репетитора);
- 4) навчально-виховна (навчання виконавської майстерності і духовно-естетичне виховання учнів є фундаментальним у роботі педагога-хореографа);
- 5) розвивальна (формування всебічно розвинених особистостей в ансамблі здійснюється шляхом рівноцінного фізичного, емоційного, естетичного, інтелектуального, креативного розвитку виконавців);
- 6) контролююча (діагностика стану знань, умінь та навичок як окремих учнів, так і всієї хореографічної групи. Мета цієї функції – встановлення зворотного зв'язку (зовнішнього: учень – педагог-хореограф та внутрішнього: учень – учень), а також облік результатів контролю. Завдяки цій функції визначають можливості подальшого вивчення програмного матеріалу колективу, контролюють ефективність як викладання, так і учіння).

Обґрунтування сутності балетмейстерської діяльності дає змогу виділити її структурні компоненти.

Мотиваційно-вольовий компонент відображає рівень особливих інтересів та захопленість, зацікавленість та активну участь у творчій діяльності балетмейстера. Він включає мотиви, мету, потреби в професійному навчанні, вдосконаленні, самовихованні, саморозвитку; ціннісні установки актуалізації в професійній діяльності; стимулює творчий вияв балетмейстера в фаховій практиці.

Мотиваційно-вольовий компонент припускає наявність інтересу до балетмейстерської діяльності, який характеризує потребу педагога-хореографа в знаннях, в оволодінні ефективними способами організації професійної діяльності; включає мотиви здійснення педагогічної діяльності, спрямованість на передачу необхідних знань і розвиток особистості учня.

Когнітивний компонент забезпечує вільне володіння балетмейстером-педагогом уміннями, опрацювання інформації та роботи з інформаційними об'єктами, які впливають на вдосконалення професійних знань і умінь, знання міжпредметних зв'язків.

Балетмейстер-педагог повинен глибоко знати предмет на сучасному науковому рівні. А. Макаренко справедливо зауважив, що учні вибачать своїм учителям і суворість, і сухість, і навіть прискіпливість, проте не вибачать поганого знання своєї справи.

Здійснення міжпредметних зв'язків у процесі навчання потребує від балетмейстера ґрунтовних знань із суміжних дисциплін (класичний, український, народно-сценічний, бальний, історико-побутовий та сучасний танець, хореографічний ансамбль, мистецтво балетмейстера, історія костюма). Особлива роль належить

методичній підготовці балетмейстера-педагога, адже недостатньо мати знання зі свого предмета, треба вміти зробити їх надбанням учнів. Оскільки у процесі навчання реалізуються його виховна і розвивальна функції, педагог-хореограф повинен мати добру психолого-педагогічну підготовку, знати методику організації виховної роботи.

Міцні знання з методики, психології та педагогіки – підґрунтя розвитку педагогічної майстерності балетмейстера. В удосконаленні цієї майстерності важливим є досвід роботи самого балетмейстера-педагога, який потребує постійного аналізу, узагальнення, використання в педагогічній діяльності всього кращого і прогресивного. Рівень розвитку когнітивного компонента визначається повнотою, глибиною, системністю знань у предметній галузі балетмейстера-педагога.

Креативний компонент включає творчі здібності індивіда, що характеризуються здатністю до продукування принципово нових ідей, що входять до структури обдарованості як незалежного чинника. Креативність – це здатність породжувати незвичні ідеї, відхилятися від традиційних схем мислення, швидко вирішувати проблемні ситуації. Погляд на креативність як універсальну рису особистості майбутнього балетмейстера-педагога, завданням якого є активізація творчого потенціалу учнів, передбачає визначення категорії творчості. Творчість розуміється нами як процес створення чогось нового, причому процес незапрограмований, непередбачуваний і спонтанний. Креативна здатність ґрунтується на творчій фантазії, яка є синтезом уяви та емпатії (перевтілення). Завданням балетмейстера-педагога і є активізація творчої фантазії вихованців, що в свою чергу активізує креативність та розвиває вроджені творчі здібності.

Операційний компонент є одним із найскладніших аспектів професійної роботи балетмейстера, який вимагає від нього образного мислення, творчої уяви, вербальної та невербальної комунікативної діяльності, організаторських здібностей, виконавських, педагогічних і репетиційно-постановочних навичок, досконале володіння танцювальною технікою, знання режисури та акторської майстерності, організації та проведення концертних виступів. Необхідно зазначити, що домінуюче значення в роботі балетмейстера має формування індивідуального стилю балетмейстера, постановочна і репетиторська діяльність.

Л. Андрощук виділяє в структурі індивідуального стилю діяльності балетмейстера-педагога рефлексію, саморегуляцію, інтелект, волю як складові індивідуальності педагога та стиль взаємодії, хореографічний стиль, стиль спілкування, стиль навчання, викладання на основі творчості як складові індивідуального стилю діяльності балетмейстера [1, с. 109].

Індивідуальний стиль діяльності балетмейстера вирізняється певними особливостями діяльності, зокрема поєднанням творчо-інтелектуальної роботи з фізичною. Саме тому складовими є стиль взаємодії (словесна інтерпретація методики виконання, демонстрація хореографічного елемента, поєднання словесної інтерпретації з демонстрацією та інше), стиль спілкування (комунікативні особливості балетмейстера в професійній діяльності).

Балетмейстер-педагог як керівник колективу має здійснювати свою роботу відповідно до хореографічного репертуару; особливостей роботи з дошкільнятами; з дітьми молодшого, середнього, старшого шкільного віку; до положень про хореографічні фестивалі, конкурсу; орієнтуватися у проблемах сучасного розвитку аматорського хореографічного мистецтва, творчо підходити до здійснення своєї художньо-хореографічної діяльності.

Такі вимоги до фахової підготовки балетмейстера-педагога як до керівника хореографічного колективу повинні забезпечити збереження здобутків виконавських традицій у різних напрямках як професійного, так і самодіяльного танцювального мистецтва, сприяти розвитку сучасних хореографічних напрямків, підвищувати рівень виконавської танцювальної культури учасників творчих колективів.

Проведений аналіз дав змогу виявити сутність діяльності балетмейстера-педагога, виділити її структурні компоненти та низку функцій, що актуалізують творчі пошуки балетмейстера та їх результати; забезпечують розвиток особистісних якостей та фахових умінь майбутнього педагога-хореографа.

Література

1. Андрощук Л. М. Формування індивідуального стилю діяльності майбутнього вчителя хореографії : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / Андрощук Л. М. – К., 2009. – 22 с.
 2. Гузій Н. В. Педагогічний професіоналізм: історико-методологічні аспекти : монографія / Н. В. Гузій. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2004. – 243 с.
 3. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. – М. : Издательство политической литературы, 1977. – 208 с.
 4. Пасютинская В. М. Волшебный мир танца : книга для учащихся / В. М. Пасютинская. – М. : Просвещение, 1985. – 223 с.
 5. Психологічна енциклопедія / авт.-упоряд. О. М. Степанов. – К. : Академвидав, 2006. – 424 с.
 6. Смирнов И. В. Искусство балетмейстера : учеб. пособ. для студентов культ-просветучилищ, факультетов вузов культуры и искусств / И. В. Смирнов. – М. : Просвещение, 1986. – 192 с.
- Філософський словник / за ред. В. І. Шинкарука. – К., 1986. – 796 с.